

MUSHAF

[baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-âsârî'l-İslâmiyye); Muhittin Serin, *Hattat Aziz Efendi*, İstanbul 1999, s. 27; a.mlf., *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2003, s. 42-49, 97, 110; J. M. Bloom, *Kağıda İşlenen Uygarlık* (trc. Zülal Kılıç), İstanbul 2003, s. 130-154; R. Sadri Sayioğulları, *Türk Kitap Sanatlarında Kur'an Estetiği* (sanatta yerlilik tezi, 2003), MÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü; Mahmud Gündüz, "Matbaanın Tarihçesi ve İlk Kur'an-ı Kerim Basmaları", *VD*, XII (1978), s. 344-348; Fr. Déroche, "The Qur'an of Amağur", *Manuscripts of the Middle East*, V, Leiden 1990-91, s. 59-66 (aynı makale için bk. *Les manuscrits du Coran en caractères higâzi*, *Luglio* 1996, s. 8-12); B. Moritz, "Arap Yazısı", *İA*, I, 498-512; Abdülhamit Binsık, "Kur'an", *DİA*, XXVI, 383-388.

MUHİTTİN SERİN

□ EDEBİYAT. Mushaf, Türk klasik şiirinde sevgilinin güzelliğiyle alâka kurularak sık sık anılmıştır. Kur'an-ı Kerim'den bahsedecekleri zaman onu mushaf adıyla anmayı tercih eden eski şairler sevgilinin güzel yüzünü bir mushafa benzetmişlerdir. Divan şiirinde mushafın tezyinatı, harf ve hareketleri, âyet ve sûreleri sevgilinin güzel yüzünde birer karşılık bulur. Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri, hat (yazı) olması bakımından sûre ve âyetlere, rengi yönünden Duhân sûresine, kaşî sûre başlıklarına, parlak yanakları nur âyetlerine, beni de âyetler arasına konulan duraklara benzetilir (Hat u ruhsârın için fâl edicek mushaftan / Âyet-i nûr ile bir safhada cem' oldı Duhân – Nev'î). Ayrıca Kur'an'daki hurûf-ı mukattaanın remizleri sevgilinin yüzüyle yorumlanarak ağır "mîm"e (م), kaşlar "râ"ya (ر), gözler "sâd"â (ص), boy "elif"e (ا) benzetilmiştir (Mushafta kadd ü zülf ü dehanın mı gördü kim / Dil tıflı okuduğu elif-lâm-mîmdür – Ahmed Paşa). Mushaf tezyinatı dolayısıyla "gülşen" veya "çemenzâr" olarak anılmış, bahar mevsiminin ilk açan çiçeği olması bakımından mushafın başında yer alan sümbül besmeleye, gül de sonda bulunan hâtimeye benzetilmiş, bu benzetmelerde Kur'an tezyinatına işaretlerde bulunulmuştur (Sümbül sıfât-ı besmele-i nüsha-i gülşen / Gül hâtime-i mushaf-ı ruhsâr-ı çemenzâr – Nev'î).

Mushafın yedi harf üzere okunduğu, yüzünden takip edildiği, okuyanın temiz olma mecburiyeti, gözün sayfalar üstünde gezdirilerek okunması esnasında bakışların ondan ayrılmadığı, en güzel şekilde süslediği, arasına gül yaprakları konulduğu, üzerine el basılarak yemin edildiği ve fal bakıldığı (Mushaf açtım mekteb-i hüsnünde gönüm tıflına / Evvelinden geldi zülfün dalı devlet dalıdır – Ahmed Paşa), cadılarca üzerine oturularak büyü yapıldığı veya açık bırakılması halinde şey-

tan (rakip) tarafından okunduğu gibi anlayışların divanlarda sıkça zikredildiği görürdür (Bî-nikâb olma habîbim görmesin yüzün rakib / Mushaf açık olıcak derler anı şeytan okur – Necâtî Bey).

Bazı şairler, gül gibi destelenmiş yapıtlardan oluşması dolayısıyla mushafı bülbülle birlikte anarlar (Nakş edip Mushaf-ı rûyun safahât-ı gülde / Âyet âyet anı bülbüllere her bâr okutur – Nâilî). Sevgilinin yüzündeki mushaf, Allah'ın âyetlerini açıklama bakımından diğer kutsal kitaplardan bile üstün tutulur (Müfesser eyleye Şeyhî Zebûr-ı Dâvûd'ı / Rivâyet etse yüzün mushafından âyetler – Şeyhî). Bu sebeple her âşık sevgilinin güzellik adlı kutsal kitabını mutlaka öğrenmeli ve ona uygun davranmalıdır. Mushafın okunmasını sevgilinin yüzünün görülmesi şeklinde yorumlayan bazı şairler güzellik mushafını daha ezelde iken okumaya başladıklarını söylerken (Yoğ iken levh ü hâme mushaf-ı aşkın okurdum ben / İzârında hatt-ı reyhanla yazılan duâ hakkı – Hayâlî), bazıları da mushafı okurken kendinden geçmelerin hallerini dile getirir (Mecnûn ile bir mekteb-i aşk içre okurduk / Ben mushafı hatm ettim o ve'l-Leylî'de kaldı – Lâedrî).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Nihad Tarlan, *Şeyhî Divanı'nı Tetkik*, İstanbul 1964, s. 116-117; Mehmed Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul 1971, s. 30-31; Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 20-21; M. Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Ankara 1990, s. 24; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar ve İzahı* (haz. Cemâl Kurnaz), Ankara 1992, s. 265-266; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1995, s. 248, 296; Cemâl Kurnaz, *Hayâlî Bey Divanı (Tahlili)*, İstanbul 1996, s. 64.

İSKENDER PALA

MUSHAFÎ

(مصحفی)

Şeyh Gulâm b. Velî Muhammed
Mushafî-i Hemedânî
(ö. 1240/1824)

Urdu şairi ve tezkire yazarı.

1164'te (1751) Hindistan'da Muradâbâd'ın yaklaşık 30 km. kuzeyindeki Emrûhe (Amroha) şehrinde dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda yer alan, onun Feyzâbâd veya Cavnpûr civarındaki Ekberrûz'da yahut uzun süre kaldığı Delhi'de doğduğuna dair bilgiler doğru değildir. Tanınmış bir ailenin çocuğu olan ve şiirlerinde kullandığı "Mushafî" mahlası ile tanınan Gulâm'ın Hemedânî nisbesinden ailesinin Hemedan kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Muhte-

melen Bâbürlüler'in hizmetinde bulunan ailesi bu imparatorluğun çökmesiyle birlikte dağılmıştır. Mushafî, ilk öğrenimini Leknev'de tamamladıktan sonra gittiği Delhi'de tefsir, hadis gibi ilimlerle ilgili dersler aldı. Arapça'yı bu dilde şiir yazacak kadar iyi öğrendi. Önceleri Delhi'de bir hâmi bulamadığı için başka şehirlere gittiyse de 1190'da (1776) Delhi'ye döndü ve burada on iki yıl kadar kaldı. Hâmiliğini Nef Nevvâb adlı bir zatın üstlendiği Mushafî şiirde aranan bir üstat oldu; evi şairlerin toplandı yeri haline geldi. Ancak gazel alanında dönemin ünlü şairlerinden Sevdâ-yı Dihlevî ve Mîr Muhammed Taki ile rekabet edemedi. Delhi'de baş gösteren istikrarsızlık üzerine Leknev'e döndü. Burada Bâbürlü Hükümdarı II. Şah Âlem'in oğlu Mirza Süleyman Şikûh'un himayesinde yaşadı. Mirza Süleyman Şikûh ve Nevvâb Âsafüddevle için yazdığı kasideler sayesinde müreffeh bir hayat sürmeye başladıysa da bu durum uzun sürmedi. Öğrencilerinden şair İnşâallah Han ile aralarında başlayan rekabet onu yerinden etti. Âsafüddevle tarafından Leknev'den uzaklaştırıldı. Sonradan tekrar döndüğü Leknev'de son yıllarını sıkıntı içinde geçirdi ve burada vefat etti.

Eserleri. Mushafî, Farsça ve Urduca eserlerinde sade bir dil kullanmıştır. Orta derecede bir şair olup binlerce gazelle on kısa mesnevisi ve seksen dört kasidesini içine alan sekiz Urduca ve dört Farsça divanı vardır. 1. *Divân*. Şiirlerinden çeşitli derlemeler *Divân-ı Muşhafî* (nşr. Hasret Mohânî, Aligarh 1905) ve *Âyât-i Muşhafî* (nşr. Mühezzeb Leknevî, Leknev 1953) adıyla yayımlandıktan sonra divanı Esîr Leknevî ve Emîr Mînâî tarafından neşredilmiştir (*Divân-ı Muşhafî*, Patna 1990). 2. *İkâ-i Şüreyyâ*. Nâsirüddin Muhammed Şah döneminden (1719-1748) eserin yazıldığı tarihe (1199/1785) kadar gelen ve Hindistan'da yetişip Farsça yazan 133 şairin biyografisini ihtiva eden tezkireyi Mevlî Abdülhak neşretmiştir (Delhi 1934; Karaçi 1978). 3. *Tezkire-i Fârisî*. 1236'da (1821) kaleme alınan eser Hindistan'da Urduca ve Farsça yazan şairlerden bahseder (Storey, I/2, s. 876). 4. *Riyâzû'l-fuşâhâ*?. Urduca yazan yaklaşık 325 çağdaş şairin biyografisiyle ilgili olan eseri Mevlî Abdülhak yayımlamıştır (Evrengâbâd-Delhi 1934; Leknev 1985). 5. *Tezkire-i Hindî*. Nâsirüddin Muhammed Şah döneminden 1209 (1794) yılına kadar gelmekte olup Urduca yazan 193 şairin biyografisini içerir (nşr. Mevlî Abdülhak, Evrengâbâd-Delhi 1933). 6. *Meşnevî-yi Bahrû'l-Mağabbet*. Mîr Muhammed Ta-

kî'nin *Deryâ-yı 'Işk* adlı mesnevisine nazîre olan eser Abdülmecîd Deryabâdî tarafından neşredilmiştir (A'zamgarh 1927). Mushafî'nin II. Şah Âlem zamanına kadar Bâbürlü hükümdarlarını anlattığı bir *Şâh-nâme*'si de vardır (G. de Tassy, II, 285). Onun bütün eserleri Nisâr Ahmed Fârûkî tarafından *Külliyât-ı Muşafî* adıyla yayımlanmıştır (I-V, Delhi 1968-1983). Ayrıca nazım ve nesir çalışmalarından *İntihâbât-ı Külliyyât-ı Muşafî* (İslâmâbâd 2000) ve *İntihâbât-ı Kelâm-ı Muşafî* (Patna 2000) adıyla seçmeler yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mushafî, *Divân* (nşr. Esîr Leknevî – Emîr Mî-nâî), Patna 1990, Abdüsselâm Han'ın girişi, s. 1-18; Âbid Rızâ Bîdâr'ın girişi; Hakîm Ebû'l-Kâsım Kudretullah Kâsım, *Mecmû'a-yı Nağz* (nşr. Mahmûd Şirvânî), Lahor 1933, II, 188-195; G. de Tassy, *Histoire de la littérature Hindouei et Hindoustanie*, Paris 1870, II, 283-288; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 377-378; Th. W. Beale, *An Oriental Biographical Dictionary*, London 1894, s. 246; M. Hüseyin Âzâd, *Âb-ı Hayât*, Lahor 1907, s. 295-314; R. B. Saksena, *A History of Urdu Literature*, Allahabad 1927, s. 90 vd.; Storey, *Persian Literature*, I/2, s. 875-877; Seyyid M. Abdullah, *Şu'arâ'ey Urdû key Tezkirey aor Tezkire Nigârî key Fen*, Lahor 1952, s. 46-47; Gulâm Hüseyin Zülfikâr, *Urdû Şâ'iri kâ Siyâsi aor Senâci Pes-i Manzar*, Lahor 1966, s. 281-284, 292-296; Ahmed Gülçîn-i Me-ânî, *Târîh-i Tezkirehâ-yi Fârsî*, Tahran 1348 hş./1969, I, 671-677; Seyyid Ali Rızâ Nahvî, "Şu'arâ key Tezkirey", *Târîh-i Edebiyyât-ı Müselmânân-ı Pâkistân u Hind: Fârsî Edeb III*, Lahor 1972, V, 219-220; Muhammed Sadiq, *A History of Urdu Literature*, Delhi 1984, s. 171-173; Enver Sedîd, *Urdû Edeb ki Muhtaşar Târîh*, İslâmâbâd 1991, s. 177-178; Cemîl Câlîbî, *Târîh-i Edeb-i Urdû*, Lahor 1994, II, tür.yer.; Fermân Fethpûrî, *Urdû Şu'arâ key Tezkirey aor Tezkire Nigârî*, Karaçi 1998, s. 197-199, 234-235, 434; Tahsin Yazıcı, "Mushafî", *ÂA*, VIII, 677-678; J. A. Haywood, "Mushafî", *EP* (Fr.), VII, 669-670.

TAHSİN YAZICI

MÛSİLE-i SAHN

(موصلة صحن)

Osmanlı eğitim sisteminde yüksek tahsile hazırlayan ve hareket-i dâhilden sonra gelen Sahn-ı Semân medrese derecesi (bk. MEDRESE).

MÛSİLE-i SÜLEYMÂNİYYE

(موصلة سليمانيه)

Osmanlı eğitim sisteminde yüksek tahsile hazırlayan Süleymaniye Medresesi'nin ilk derecesi (bk. MEDRESE).

MUSİBET

(المصيبة)

Sözlükte "ansızın bastırın yağmur" anlamındaki **savb** kökünden türeyen ve "bir şeyin hedefine ulaşması, birinin payına düşmesi" mânasına gelen **isâbet** masdarından isim olan **musibet**, "insanın genellikle kendi iradesi dışında ve beklemediği şekilde karşılaştığı durum" demektir. Daha çok hastalık, kıtlık, zarar ziyan, yangın, deprem gibi âfetler, sevilen birinin ölümü vb. ağır sıkıntı veren şeyler için kullanılır (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "şvb" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "şvb" md.). Cürcânî musibeti "insanın tabiatına uymayan şey" diye tanımlamış ve buna ölümü örnek göstermiştir (*et-Ta'rîfât*, "el-Muşibe" md.). Ya'küb b. İshak el-Kindî'den itibaren pek çok İslâm âliminin benimsediği anlayışa göre ölüm de dahil olmak üzere musibetler hayatın bir parçasıdır, tabii ve kaçınılmaz gerçeklerdir. İnsanın hiçbir musibetle karşılaşmaması için hiç var olmaması gerekir. Çünkü musibetler değişme ve bozulma niteliği taşıyan şeylerin değişmesinden, bozulmasından ileri gelmektedir. Eğer dünyada bozulma olmasaydı varlık da olmazdı. Musibetlerin olmasını istemek tabii ortadan kalkmasını istemek olur ki bu da imkânsızdır (Ya'küb b. İshak el-Kindî, s. 18-19; İbn Miskeveyh, s. 179).

Musibet kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de on âyette geçmektedir. Ayrıca altmış dört yerde ölüm, fitne, kötülük, belâ, yaşlılık, azap; aşırı susuzluk, yorgunluk ve açlık gibi olumsuzlukların başa gelmesini ve iyilik, ilâhî lutf, rahmet gibi olumlu durumlarla karşılaşmayı ifade etmek üzere musibetle aynı kökten gelen fiiller kullanılmıştır (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "şvb" md.). Bakara sûresinde (2/155-157) Allah'ın insanları korku, açlık, mal, can ve ürün kaybı gibi musibetlerle sınamaya tâbi tuttuğu belirtildikten sonra bu tür musibetler karşısında, "Doğrusu biz Allah'a aidiz ve muhakkak O'na döneceğiz" diyerek sabır ve metanetlerini kanıtlayanlar Allah'ın lutf ve rahmetiyle müjdelenmekte ve bunların doğru yolu bulmuş oldukları bildirilmektedir. Hz. Peygamber musibete uğrayanları yukarıdaki âyetlerin, "Doğrusu biz Allah'a aidiz ve muhakkak O'na döneceğiz" (İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn) kısmını okuyarak teselli etmelerini müslümanlara öğütlemiş, bu sebeple yakınlarını kaybedenlere tâziyede bulunurken bunun okunması âdet haline gelmiştir.

Bazı âyetlerde her türlü musibetin bir kitapta yazılı olduğu (et-Tevbe 9/50-51; el-Hadîd 57/22), musibetlerin Allah'ın izniyle gerçekleştiği (et-Tegâbün 64/11) bildirilirken bazısında musibetler insanın kendi fiillerinin bir sonucu olarak gösterilmektedir (meselâ bk. Âl-i İmrân 3/165; en-Nisâ 4/62; el-Kasas 28/47). "Başınıza gelen her musibet kendi yaptıklarınız yüzündendir; kaldı ki O birçoğunu başışlar" meâlindeki âyet (eş-Şûrâ 42/30) ikinci tür âyetlerin özeti mahiyetindedir. Nisâ sûresinin 78. âyetinde iyilik ve kötülük olarak insanların başına gelenlerin hepsinin Allah'tan olduğu bildirilirken 79. âyette, "Sana gelen iyilik Allah'tandır, başına gelen kötülük ise kendindedir" buyurulmuştur. Müfessirler, bu farklı ifadeleri kader kavramı çerçevesinde musibetlerin genel yaratma fiili açısından Allah'a; irade ve ihtiyar, esbâba tevessül, kesb ve hak ediş gibi beşerî etkiler açısından kula ait olduğu şeklinde açıklamışlardır (Taberî, IV, 176-177; Zemahşerî, II, 113-114; Kurtubî, V, 284-285; Elmalılı, II, 1397-1399).

Musibet kelimesi ve aynı kökten türeyen çeşitli fiil ve isimler hadislerde de sıkça geçmektedir. Hadis mecmualarında musibetten dolayı üzüntü duymanın, göz yaşı dökmenin günah olmadığını; feryat ve figan etmek, dövünmek, üstünü başını yırtmak, sürekli halinden şikâyet etmek gibi taşkınlıklardan sakınmak gerektiğini bildiren ve metanetli olmayı öğütleyen hadislerin yer aldığı bölümler bulunmaktadır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "şvb" md.). Resûlullah'ın, oğlu İbrâhim'in vefatı sırasında ağlamasını yadrgayan bazı sahâbîlere, "Bu bir şefkattir; kalp üzülür, göz yaş döker; ancak bizim ağzımızdan rabbimizin razı olmayacağı hiçbir söz çıkmaz" demesi (Buhârî, "Cenâ'iz", 44; Müslim, "Fezâ'il", 62), musibetler karşısında üzülüp ağlamanın sakıncasının bulunmadığına delil olarak gösterilir. Ayrıca hadislerde en büyük musibetlerle peygamberlerin karşılaştığı (Buhârî, "Merdâ", 2, 3; İbn Mâce, "Fiten", 29; Tirmizî, "Zühd", 57;), Allah'ın sevdiği kullarını zaman zaman musibetlerle imtihan edeceği (Buhârî, "Merdâ", 1; Tirmizî, "Zühd", 57) belirtilmekte ve musibetlere sabredip çekilen acılar karşısında Allah'tan ecir beklemenin faziletine işaret edilmektedir (meselâ bk. *Müsned*, I, 177, 182; Tirmizî, "Cenâ'iz", 36; Nesâî, "Cenâ'iz", 22). Yorgunluk, hastalık, tasa ve kederden ayağına diken batmasına kadar müslümanın başına gelen her türlü musibetin günahlara kefaret olacağı müjdesi verilmektedir (*Müsned*, VI, 114, 120; Buhârî, "Merdâ", 1,